

ТОРЕ ЛИТМАРК

Отвореност према будућности: Шта то значи за Екуменски покрет?

У историји Екуменског покрета постоје три паралелна става приближења питању хришћанског јединства: обраћање црквеној историји; приступ непосредним задатцима; и поглед према будућности, ближој или даљој. Чак ако је ово и сувише велико уопштавање, у целини то је ипак истина да се у прошлости нагласак у питању хришћанског јединства кретао постепено од првог става ка другом, а данас се све више и више креће ка трећем.

Имали смо један период у којем су екуменски расположени црквени руководиоци и богослови били преокупирани студијом и анализом историје вероисповења и црквене догме, сматрајући да је то пут покушаја решења проблема јединства међу хришћанима. Ове студије несумњиво да су дале позитивне резултате, али оне су често водиле Екуменски покрет у „слепу улицу”. Јер када се дискутују вероисповедна питања као и историја догматских система, код људи се обично појачава осећање веће привржености својој сопственој вероисповедној вери, јавља се јаче осећање да се она брани. Наравно то је добра ствар и потребна да знмо ставове и учења једни других, али то није одговор питању о размимотицању или деоби међу хришћанима.

Потреба да се помогну масе избеглица у Европи и другим деловима света после другог светског рата приморало је цркве на заједничку акцију кроз Светски Савет Црква и друга међународна и екуменска тела. Овај напор је био постепено повећаван док се није дошло до једне широм света

*) Доносимо и ову малу расправу Шведца Торе Литмарк-а, генералног секретара Хришћанског савеза младих људи и Хришћанског савеза младих жена Шведске. Ово је, такође, један мали прилог нашем бољем разумевању савременог Екуменског покрета; протестански је став резиме у једном погледу веома широких и дугих дискусија које се већ воде о тражењу успешнијег пута ближег приближавања хришћана широм света, ради успешније мисије коју Црква има у овом свету и због чега она и постоји. Као што видимо у овој се расправи искрено хришћански дају извесни предлози и на првом месту тражи више пажње будућности као услов да бисмо могли успешније да решимо и савремене проблеме; не инсистира се на доктринарним питањима, шта више тражи и њихово потпуно одстрањивање. Ово боље можемо да разумемо као став уколико имамо на уму да Торе Литмарк, овде, на првом месту, мисли на оне безбројне разлике које постоје међу многобројним протестантским вероисповестима. Многе су од ових вероисповести, као што знамо, фанатично одане свом учењу. Како је и наша Српска црква чланица Светског Савета Црква, са свим осталим православним црквама, овај чланак нам је у исто време и предмет за размисаљање о свој озбиљности и тежини задатка Екуменског покрета. Али и неопходности његовог постојања. Видимо из овог чланка да је наше место у овом покрету ипак јединствено и да се наша вероисповест не упоређује као веро-

распрострањене мреже мсђу—црквене помоћи. У овом раду није било потребно, или разлога, да се осврнемо у прошлост: акценат је био, и је-те, на акцији сада или на непосредној помоћи онима који су у невољи.

Сада се Екуменски покрет лагано окреће према будућности. Међутим, наша делатност у Екуменском покрету још је ограничена на првом месту на организовању будућих црквених организација и других црквених тела. Први пут 1966. год. на Светској Конференцији о Цркви и Друштву одржаној у Женеви, у Екуменском покрету покушано је на једном широком фронту да се систематски приступи проблемима са којима ће се суочити сутрашњи свет. Неки гледају у овој Конференцији „углони камен“ Екуменског покрета. Четврта Скупштина Светског Савета Цркава, која се одржава у Упсали (Шведска) 1968. год. треба да покаже колико су црквени руководиоци и богослови способни да се прихвате и понесу са проблемима и питањима који се постављају и да слеђују пут трасиран од лаика 1966. год.

Наравно сј великог је значаја да се и Римокатоличка црква на сличан начин окренула будућности. Озде имамо два кључна документа, енциклику Јована XXIII МАТЕР ET MAGISTRA из 1961. год. и, још боље познату прогресивнију, енциклику Павла VI из 1967. год. ПРОГРЕСИО ПОПУЛОРУМ. Знамо у ствари да овај паралелни развој међу протестантским, православним и римокатоличким црквама није само коснциденција.

★ ★ ★

Међутим, шта ће се догодити са Екуменским покретом ако се у њему још снажније појача нагласак рада према питањима будућности више него на концентрацији према прошлости или на садашњини? Прорећи нешто о овоме биће доста тешко и у времену после Скупштине у Упсали, а још теже је нешто рећи о томе и сада. Али дозволите ми да поставим неколико хипотеза.

1) УКОЛИКО СЕ ВИШЕ ОКРЕЋЕМО БУДУЋНОСТИ УТОЛИКО ЋЕ СВЕ МАЊЕ БИТИ ВАЖНА „КОНФЕСИОНАЛНО ОБОЈЕНА ТЕОЛОГИЈА“. Лагано али ипак свештеници постају свесни дубина и значаја промена у начину мишљења у њиховој културној средини. Црквени руководиоци и богослови су више лако су склонии да мисле да услови који су, на пример, деловали на појаву Лутерове Реформације, да још и данас постоје, и да лутеранска теологија може дати један посебан пригол решењу питања сутрашњице. Али ја верујем да уколико наставимо са дискусијама око вероисповеди теологије да ћемо бити ометани у успелом решавању проблема будућности. Вероисповедна теологија биће један све тежи проблем за све оне чији првобитни интерес није „Како ће моја црква, њено учење, остати?, већ пре, „Шта је воља Божија, и шта је стога најбоље за мога суседа, у овој новој ситуацији?“

Ово значи да ми морамо чинити све оно што су реформатори у свим временима чинили: ставити знак питања над целокупним нашим уобичајеним начином мишљења о хришћанској вери и животу, и погледати на један нов свез начин у Свето писмо у целокупној његовој створености. Ми морамо учи-

исповест са низом другим. Ми можемо да прилазимо овим проблемима не у смислу освртања у прошлост већ са става који Црква може да има на основу свога учења о свим овим питањима, а ми верујемо да ће искрено тражење, искрено и предано залагање у решавању чињенице, која се не може порећи, о деобама међу хришћанима, наћи свој пут тј. пут Цркве. Јер оно што чини структуру Цркве, као што то ми сви добро знамо на основу своје догматике, није нешто што смо ми као структуру или систем изградили, већ да је то Откривена структура која се са својим истинама слаже са логиком и структуром човековог ума. Због тога је и неопходно учење Православне цркве у Екуменском покрету у којем тражење, које се предузима, мора да има своју основу или циљ који је ипак познат, који је остварен, јер уколико то не би био Црква не би била Црква, о којој бисмо могли да говоримо. Јер наша отвореност према будућности мора да има тачан логички одређен појам шта се остварује или за шта се залажемо. То је у историји остварено и ми имамо само то да усвојимо и чувамо. Грех је заиста када се то руши или та структура вреба. Међутим, оно што је заиста од посебне важности у овој расправи јесте да и поред свега хришћани морају бити ближи једни другим него икоме другом, ради општег напретка и мира у свету. (Чланак је објављен у часопису који излази у Женеви“ Student World No 2, 1968).

нити један озбиљан покушај студије Светог писма без наочара вероисповедно обојених. Нама је потребно Свето писмо не онакво како га је неко разумео у 16 веку, нити како су га тумачили велики проповедници у 19 веку: нама је оно потребно без вероисповедног тумачења, већ његово студирање уз чињенице и појаве данашњег света и нашег одговорног предвиђања о сутрашњем свету.

Потреба за једном екуменском теологијом није ствар само неколицине одговорних људи у Риму и Женеви: та потребност је од суштинске важности за сваки богословски факултет, семинар или школу у којој се спремају будући свештеници. Ја верујем да уверење о „косебном прилогу“ Хришћанској цркви од ове или оне вероисповедне теологије лагано ће се смањивати уколико се све више ангажујемо за проблеме будућности. Ово СМАЊИВАЊЕ и ПОВЕЋАВАЊЕ стоји у свом реципрочном односу. Ова хипотеза може изгледати и врло једноставна и само — евидентна екуменско образованим богословима; за друге — нарочито оне који још верују да не може да постоји таква једна ствар као што је „екуменско богословље“ — ова хипотеза може изгледати да наноси веома тешке промене у основним ставовима.

2) УКОЛИКО СЕ СВЕ ВИШЕ ОКРЕЋЕМО БУДУЋНОСТИ ОД СВЕ ВЕЋЕГ СУШТИНСКОГ ЗНАЧАЈА БИБЕ КО-ОПЕРАЦИЈА ЛАИКА СА БОГОСЛОВИМА И СВЕШТЕНИЦИМА. Конференција о Цркви и Друштву 1966. год. пружила је о овоме најбољи пример. На овој Конференцији свештеници и богослови били су у мањини, а док је стручњака за технологију, економске и социјалне проблеме било у већини. На једној конференцији која је одржана у Риму прошле године, први пут у историји Римокатоличке цркве, лаици су били позвани из свих крајева света да потпомогну Цркву, у решавању питања са којима ће се сусрести човек сутрашњег света, на основу њиховог професионалног знања и искуства. Потврђено је на овој конференцији у Риму да није довољно, да би се испунила воља Божја, ако само познајемо истину Св. писма у Цркви, већ је потребно и знање о чињеницама човекових услова живота. Ово може изгледати истина која је очигледна само по себи, али колико је бессуда изговорено са уверењем да све што нам је потребно јесте „библијска истина“. Истина у Св. писму није истина у једном вакууму, већ Божја истина о човеку, и на тај начин мора бити везана за људе у једном посебном времену и средини.

Уколико се цркве окрећу од својих унутрашњих проблема, њиховог спасавања ради њих самих, и крену у покушаје дефинисања задатка цркве у чему је према народу, утолико ће бити потребније обратити се лаицима да узму одговорног учешћа у испуњавању задатака Цркве.

3) УКОЛИКО СЕ ВИШЕ ОКРЕЋЕМО БУДУЋНОСТИ УТОЛИКО ЋЕ СВЕ МАЊЕ БИТИ РАЖНЕ ВЕРОИСПОВЕДНЕ ЦРКВЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ А ВИШЕ ВАЖНА КО-ОПЕРАЦИЈА ХРИШЋАНСКОГ СВЕТА НА ЈЕДНОМ МЕСТУ. Професор Пер Ерик Персон, професор богословља на Лунд Универзитету недавно је објавио једну малу студију под насловом „цркве у свету — Екуменизам данас“ у којој он каже:

Израз — Екклесија — употребљен је у Новом завету да опише ЦЕЛУ Цркву и неке ЛОКАЛНЕ манифестације, али никад није употребљен за један део универзалне Цркве који би могао да буде разликован по извесним својим посебним карактеристикама. Никад овде не чујемо ништа о „Павловој“, или „Јовановој“, или „Лутеровој“, или „Римокатоличкој“, или „Презбитеријанској“ цркви. Различите цркве или религиозне заједнице које ми данас видимо као само-евидентне и природне облике израза хришћанства, јесу са тачке гледишта Новог завета, веома проблематичан феномен, а и један су од највећих проблема, такође, екуменизма данас.

На Скупштини Светског Савета Цркава у Њу Делхију истакнута је једна димензија у Екуменском покрету која је до тога времена била често занемаривана: јединство између хришћана у њиховим локалним подручјима. Међутим, истина је да су велики проблеми сутрашњег света међународни и ако се озбиљно схватају морају се сусретати кроз међународну ко-операцију, али не смемо да заборавимо да је будућност такође ствар локалних и националних проблема. У хиљадама нових предграђа која се сада изграђују и планирају ми налазимо савршен пример неспособности традиционалних црквених структура да се суоче са питањима сутрашњице. Нисмо ли ми приморани да наставимо

са утврђивањем локалних парохија различитих вероисповести које са већим или мањим успехом развијају неку врсту екуменског савета кроз који оне покушавају да ко-оперирају? У неколико земаља учињени су радикални покушаји у овом правцу, али они су још изузетци од овог правила.

Када се окренемо од самих црквених организација према будућности и погледамо у један исто тако важан проблем — учешће Хришћанске цркве у планирању сутрашњег друштва у целини — постаје то још очигледније да сви хришћани морају да кооперирају на један другојачији начин од оног који данас постоји. У прошлости, наша хришћанска заинтересованост у планирању једног града била је ограничена на задобијање плаца за зидање црквеног храма. Али шта ћемо са ширим питањима: како да изграђујемо будуће градове у којима ће народ у њима заиста бити хуман? Тешко налазим ишта посебног лутеранског, методистичког, презбитеријанског или римокатоличког у овим питањима. Али сва су питања таква да ми као хришћани морамо да потпомогнемо налажење одговора на њих.

У годинама које долазе можемо видети вероватно још већи број груписања локалних и националних цркава. За сада више од 120 религиозних заједница у тридесет земаља обухваћени су неком врстом дискусија у погледу питања стапања или других ближих облика ко-операције. У неколико других случајева цркве врше преговоре са оним конфесијама које су доста другојачије од њих самих. Често је истакнуто да то није задатак Светског Савеза Цркава оа води цркве преговорима о црквеном јединству; и ово заиста може да буде тачно. А с друге стране ми морамо да будемо свесни чињенице да у даљој будућности у Екуменском покрету ми не можемо да говоримо само о ко-операцији и духовном јединству. Ако хоћемо да се озбиљно прихватимо великих проблема будућности, ове дискусије у много случајева морају да имају директне организационе последице.

4) УКОЛИКО СЕ ВИШЕ ОКРЕЋЕМО ПРЕМА БУДУЋНОСТИ УТОЛИКО ВИШЕ БАР ЈЕДАН ДЕО ЕКУМЕНСКОГ ПОКРЕТА ОКРЕНУЋЕ СЕ РАДИКАЛНИМ ПОЛИТИЧКИМ СРЕДСТВИМА ЗА РЕШАВАЊЕ ОГРОМНИХ СОЦИЈАЛНИХ И ЕКОНОМСКИХ ПРОБЛЕМА „ТРЕЋЕГ СВЕТА“. У журналу „Светски марксистички преглед“ недавно је објављен врло интересантан чланак Рока Далтона о римокатолицима и комунистима у Латинској Америци. Он подвлачи да у Латинској Америци постоји очигледно струјање према „левици“, али и да ту постоје у Римокатоличкој цркви снаге које карактеришу необично висок степен социјалног динамизма. Римокатолички лаици и свештеници привучени су овом снагом и виде револуцију као једино средство за решавање проблема на њиховом континенту.

Оно што се дешава у Јужној Америци јесте посебно очигледно, али сличан развој постоји и на другим континентима, укључујући у Северну Америку и Европу. Такви покушаји једног радикалног решења социјалних проблема не би требало да буду сматрани као изоловани догађаји. Појединци и покрети који су обухваћени овим заносом на извештан начин били су стимулирани Екуменским покретом. Низ црквених руковођаца све су радикалнији у својим политичким ставовима откривајући на једној страни огромност људских потреба а на другој неспособност хришћанских цркава да се суоче одговарајући са овим проблемом на један реалистичан и ефективан начин. Неки виде у овом померању једну здраву равнотежу традиционалној вези у многим земљама између конзервативних снага и хришћанских цркава. Други то виде као велику опасност. Да ли ће појам „хришћанин“ доћи до неког значења на „политичкој левици“?

5) У БУДУЋНОСТИ ЕКУМЕНСКИ ПОКРЕТ БИЋЕ ИЗЛОЖЕН ИЗВЕСНИМ РЕСКИРИМА. Лако може да се деси да се Екуменски покрет прихвати, чак да то постане и чињеница, као један социјални покрет за решавање светских проблема на основу извесних доста неодређених хришћанских принципа и хуманистичких идеала. Ми знамо да то за сада није истина и ми се искрено надамо да то и никада неће бити истина, али ми морамо бити свесни ове опасности, јер само на основу вере у Бога како нам је откривен у Исусу Христу хришћанске цркве могу помоћи човечанству у једној ситуацији у којој је доведена у опасност сама његова егзистенција. Када се Екуменски покрет, хришћанске цркве и поједини хришћани, ангажују у социјалној акцији, они се увек сукобљавају са проблемом тражења равнотеже између, с једне стране, „социјалног јеванђеља“, покрета из раних дана овог века, и, с друге, потпуног

раздвајања личне вере и социјалне акције како се то често налази у тзв. „фундаменталистичким црквама“ (хришћани који се „буквално“ држе Св. писма једна група протестантских цркава; прим. преводиоца). Ово ће се показати као један од најозбиљнијих камен спотицања у Екуменском покрету у будућности, и можда ће имати за последицу још веће деобе него које су до сада познате међу црквама: то су они на једној страни који су отворени према будућности, који поседују социјалну свест и социјално су активни и оне цркве, окренуте у саме себе, које виде себе као једине истините носиоце јеванђељског наслеђа.

Тако, иако чудно како то може да изгледа, Екуменски покрет ризикује да продуби расцеп између хришћанских цркава, између оних који су на првом месту заинтересовани за одбрану своје цркве и сачувају своју прошлост и оних који су на другом месту заинтересовани за нове и више радикалне путеве тумачења хришћанског јеванђеља у данашњем свету и сутрашњем. Ово мора да се избегне, и ми не смемо толико да будемо апсорбовани у проблемима сутрашњице а да при томе занемаримо да учинимо све што можемо, не само да одржимо већ и да ојачамо везе јединства са оним које у овом погледу можемо да посматрамо као „друге“.

Под свим околностима ми морамо да будемо свесни Христових речи о оним који су спремни да изгубе своје животе, да се те речи могу да промене и на црквене организације. На Конференцији о Цркви и Друштву је наглашено да ако хришћанске вероисповести практикују своју веру у једном светски широком опсегу братства оне могу стати поред оних који су под насиљем. Такође је овде наглашено да сврха овог сведочења не може бити у задобијању престижа и обезбеђења сигурности. Снага хришћанског сведочења лежи у скрепности да се изгуби било углед, положај, чак и живот, за оне који пате и који су сиромашни.

Дозволите ми да подвучемо још једну опасност која постаје све више очигледна када се окрећемо према будућности: то је проширивање расцепа између Екуменског покрета на међународном нивоу и на националном и локалном нивоу. Без сумње има националних савета или цркава које могу да потпомогну у тумачењу народа у њиховом месном раду шта се дешава у Риму или Женеви, али постоји такође велики број земаља у којима се ово уопште не предузима.

Тежко је објаснити озбиљан проблем Хришћанске цркве у погледу њене будућности оним који још нису кренули озбиљно да заједно воде разговор о деобама до којих је дошло стотине година раније.

У припремама за формирање Цркве Јужне Индије, епископ Азрија из Дорнскала дао је своју познату изјаву у погледу подељеног хришћанства — да оно може бити извор слабости у хришћанским земљама али у нехришћанским то подељеност је ГРЕХ и СКАНДАЛ. Али ако озбиљно погледамо у задатак Хришћанске цркве у будућности постоје сасвим јасно да је тај недостатак јединства међу хришћанима СВУДА грех. Уколико се више окрећемо будућности, утолико се више морамо окретати Христу ЗАЈЕДНО.

Од монотеизма ка политеизму у кибернетичкој идеји времена

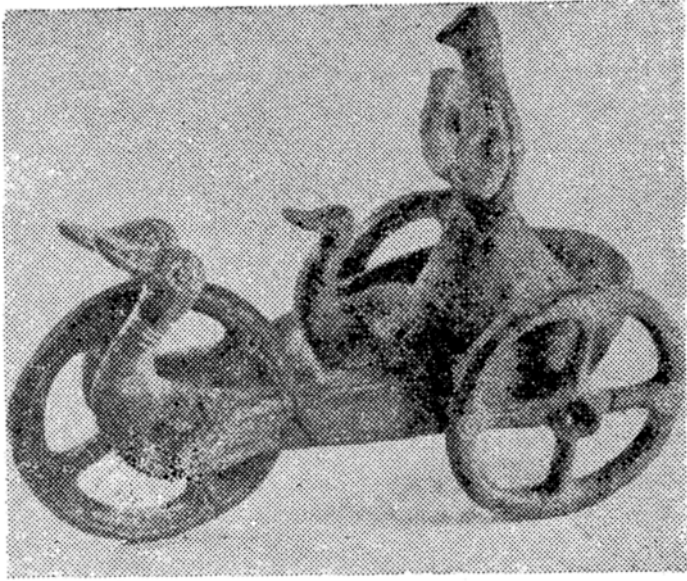
— Поводом изложбе „Неолит централног Балкана“ у Народном Музеју у Београду од 10. априла до 20. маја 1968.

Наши археолози у сарадњи са Народним Музејом у Београду потрудили су се да нам прикажу на једној добро организованој изложби „пластично и визуелно реконструисан живот неолитског човека“, његове економске и друштвене односе, његов стан, култ, уметност. У добро уређеном каталогу за ову изложбу др Драга Гарашанин нам каже и да је ово „први синтетичан осврт на неолитску Србију са гледишта духовне културе, религије, веровања“, што је све хронолошки илустровано. Праисторија Србије према тврђењу овог нашег археолога има прворазредни значај, јер је веза или посредник између „два света, високо развијеног предњеазијског и културно заосталог средњеевропског“. Период времена који траје од 5 до 3 миленијума пре Христа. То је тако звано „млађе камено доба“.

Од првокласног је значаја ова изложба и за богослова као и све оне који су заинтересовани, како би се то могло да каже, за тајну времена, за идеју времена. Јер тешко ико може остати после посете ове изложбе, после разгледања материјала кроз који се види како се на данашњој територији Србије у времену млађег каменог доба формирала једна, „специфична и за оно време високо значајна култура“ која је постала кроз „постепено сажимање и стапање елемента културе разних крајева“, (др Д. Гарашанин) а да се на првом месту и не запита, питање које непрекидно постављају сви који се инте-

ресују историјом, „Шта је са временом у којем се није ништа дешавало“, пошто и овде видимо почетке живота и рада у времену, фосиле, камену секиру, грнчарију, разне друге мисаоне обликоване предмете.

На оваквој једној изложби на првом месту заиста се може да види „пластично и визуелно реконструисан“ и један део почетка историје; несумњиво оно „прво“ ипак остаје даље замагљено, али се наша логика и мисао интересује тим првим почетком баш у присуству ових експоната преко којих пратимо поједине етапе развитка неолитског живота, полазећи од Лепенског Вира у Бердаљу, па преко Винче у „метално доба“. Тако да овде на самој граници историје, слично као при читању икаквог узбудљивог епа или гледања занимљивог филма, ми се са највећим интересовањем преиспитујемо о „изгубљеним тајнама човекове прошлости“, упркос тога што ипак знамо или осећамо да и поред свог успеха наших археолога у њиховој племенитој намери, као баш на овој изложби, „да нам неолитског човека приближе... чинећи га боље разумљивијим и схватљивијим“, ми још више остајемо збунени ч незнању појаве човековог рада и свих његових тежњи које су коначно довеле до ове наше „модерности“. Можемо само да кажемо да уколико смо више овога свесни, уколико више развијамо своје осећање историје, а ова је изложба била изузетно добар прилог томе, утолико се више питамо о ко-

Прве снове о могућности свога лета човек је изражавао кроз митове. На слици видимо један од израза тога сна; ова колица а и летилица нађена су у Дупљаи у Банату, потичу из бронзаног доба.

рену дуге историјске традиције постојања свега у идеји времена, корен који не сагледамо, који нам се измиче, али опет с друге стране толико *пластично* осећамо преко ове изложбе и да све и није безкорени-то, да све ово у овом трајању има почетак и ми га пратимо кроз овоје идеје о еволуцији. Када ту еволуцију меримо данашњим мерилима развоја оваква једна изложба која прекрива простор времена од две три хиљаде година изгледа нам толико тиха, мирна, спора, али ипак пуна неке мисли, једне етике и борбе. Највише што се може да види на овој изложби, или што нам је остало од овог човека из ове културе са територије Србије, јесте препуно симбола, неких чудних малих фигура, које треба да личе на птице, људе, жене, али необично чудно, фантастично, обликовано са тежњом да се нешто скривено изрази, за шта не постоји реч, али што је присутно и што мора да се каже.

Међутим, на овој изложби богослову скреће пажњу још нешто, посебно интересантно за његово занимање и интересовање, баш у његовој специјалности. То је питање развоја идеје Бога, или присуства ове идеје у свести човека. Толико много експоната на овој изложби то потврђује — колико је у свести и неолитског човека та идеја била присутна, исто онолико колико и данас, било ако судимо по великим делима савремене литературе, филозофије или умет-

ности, или пак ако посматрамо из какве летилице површину Земље на којој тешко можемо да изгубимо из ока један храм а да већ нисмо угледали други. У том погледу нам је овај човек неолита веома близак, или заиста наш, човек који је био преокупиран борбом за опстанак, али је и уз то стварао дела кроз која је симболично изражавао своје дубоке тајанствене гласове о корену своје појаве.

У том погледу овде на овој изложби се открива једна посебно интересантна ствар која илуструје богословску тезу, коју смо у ствари примили кроз Отрживење, Св. писмо и Св. предање — да је у свом развоју човек био прво са вером у једног Бога, са идејом монотеизма, и да је у току свога живота и рада, или „пада“, у моралном смислу, полако губио и ту савршену идеју о једном Богу и почео обожавати низ других богова, или како се то у богословљу каже, пао у *политеизам*. Ова изложба у том погледу посебно скреће пажњу — баш као пластичан израз или илустрација овог откривеног сазнања које, видели смо и на овој изложби, потврђује археологија. Ис-

Један светитељ у летилицу по небу. Детаљ Распећа Христовог, фреска у ман. Дечанима, око 1348-1350.

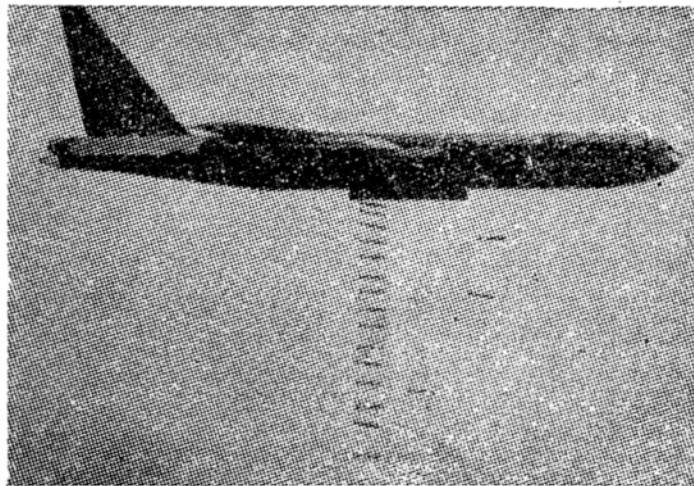

Св. пророк Илија са својом летилицом се уздиже на небо. Икона Вазнесења пророка Илије на небо, рад Остоје Мркојевића из 1684. год.

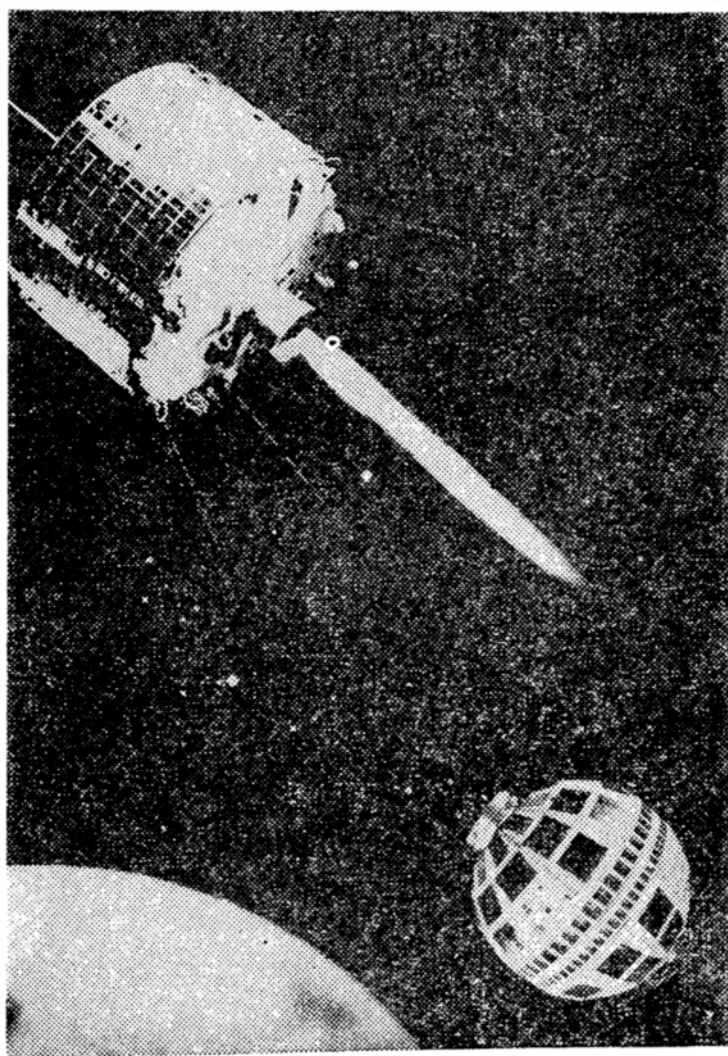
тина то потврђују и низ других научних дисциплина, антропологија, етнологија, психологија, социологија, свака са својег становишта, али увек нас води ка једном и истом закључку да је човек почео свој развој са идејом о једном Богу, али кроз свој пад или своје несавршенство, које је опет везано са моралном основом његовог развоја или слободом, он је почео да лута у тражењу решења оних основних питањима која су га интересовала у вези самог његовог постојања, тајне, да је он ту, где је, да мисли или ради, да осећа радост и бол.

Због ових утисака са ове изложбе и дали смо наслов овом нашем приказу „Од монотеизма ка политеизму у кибернетичкој идеји времена“, јер на свој начин баш се овде то манифестује — једна врста кибернетичког схватања времена, с обзиром да дефинишемо кибернетику као науку о управљању у вези система, од ужих или мањих, специјалнијих, ка ширем или општијим, односно о њиховој повезаности у оквиру једног најопштијег али и најужег у којем се систем управљања коначно или дефинитивно и завршава али и

развија. Механика овог рада јесте и механика, али и мисаона активност која има своју законитост али исто тако и слободу; али ова слобода опет условљује потребу контроле, нешто што је баш домен или испитивање науке коју смо назвали кибернетика. Али како се све ово одигра-

Једна савремена летилица, остварен човеков сан, али чија употреба зависи од следовања етичким опоменама св. пророка Илије и...

...назидавања у врлинама илустрованим у иконопису и ман. Дечана. На слици, савремене летилице — највиши материјални домет човековог развоја кроз хришћанску организацију ума.

ва у простору, а како је простор или кретање у њему незамењиво без времена, то онда можемо да кажемо исто тако да је и сам појам времена подложен у једном погледу кибернетичком испитивању, или систему управљања односно контроле, и да у њему као димензији живота лежи структура или системи које можемо да испитивамо у циљу контроле или управљања. Као у свему тако и овде духовно иде заједно са физичким.

Када је Данац, „отац европске праисторије“, Кристијан Јиргенсен Томсен први дошао на идеју да ради лакшег сналажења у испитивању присторије подели је на Каменолоба, Бронзано доба и Гвоздено доба, на основу његових успешних првих систематских испитивања и сређивања археолошког материјала, рад који је почео почетком прошлог века, и који су са своје стране археолози прихватили и својим прилозима унапредили, нарочито Француз Жак Буше Перт и Енглец Вилијам Пенцел, одмах за Томсоном, са потврђивањем или првим указивањем да извесни облици камена, врсте кремена, који су пронађени и за које се није знало одакле су или шта су, да су то дела човекових руку, да не припадају истом времену и да се њихова старост може утврђивати. Овим и оваквим радом на првом месту је потврђено, како то истиче археолог Цефри Биби, да време пре ованућа писане историје није био један јединствен, кратак, хомоген период времена. Он има свој развој који је Томсон поделио у тројичан оквир Каменог, Бронзаног и Гвозденог доба. Богослов онда у овом тројичном систему времена може да разматра, на основу археолошког материјала са којим нас онаблевају археолози, развој идеје Бога, према Откривењу, од монотеизма ка политеизму, што коначно налази своју синтезу у систему Тројичног Бога, Једног али који је у исто време и Тројичан. Ту идеју у њеном развоју пратимо кроз монотеистичку идеју о Једном Богу која се рађа кроз појаву новог Изабраног народа. Када праотац Аврам бежи са једне територије, на којој је почео да цвета политеизам, многобоштво, тражећи другу, према обећању, али са идејом о једном Богу, којем ће бити обраћени сви народи, тада, у том времену, завршава се и на територији Србије неолитска култура, или како каже наш археолог,

„специфична и за оно време висока значајна култура млађег каменог доба”.

У идеји времена овај развој од монотеизма ка политеизму и коначно ка монотеизму „Тројичног Бога” јесте у ствари један оквир целокупног времена човеку познатог, као систем у којем се и исцрпљује идеја времена али и у којем она има или налази свој смисао, своје оправдање појаве као живота или идеје, мисли, времена.

На овој изложби „Неолит централног Балкана” ово смо могли да видимо као почетак, као развој од идеје у којој се више наглашава монотеизам и иде ка политеизму. Експонати на овој изложби су били тако распоређени да се лако могло илустровано видети како се заиста човек полако одвајао или падао од идеје монотеизма ка политеизму, а не супротно како су тврдили неки филозофи и природњаци у 19. веку.

На овој изложби на првом месту видимо да фигуре божанства из Лепенског Вира у Бердапу са својим квалитетом и идејом несумњиво на себи носе, ако се упореде са свим оним што настаје доцније, идеју монотеистичког схватања Бога. Занимљиво је или необично важно, што се на изложби такође лако види, да уметнички квалитет скулптура божанства старијих по датуму порекла далеко превазилази скулптуре које су снажно притиснуте идејом више политеистичког карактера религије. Скулптурно обликовано Божанство из Лепенског Вира далеко је уметнички надахнутије, односно мисаоније, дубље, изражајније, мање механизовано, него што је то случај са низом малих фигура у глини периода, на пример, винчанске културе. Ово опадање у квалитету у уметности сасвим јасно наговештава или тражи аналогију са опадањем и савршенијег поимања Бога. Због тога је ова изложба од првокласног значаја баш за историју религије.

У историји се религије, као и у опште у психологији религије, конститује како је или колико религија конститутивни елеменат човека. То се на овој изложби такође лако види; види се религија као потреба човека. Али у свом развоју или у паду човек се почео делити, раздвајати, напуштати безазлени живот у врту природе, почео је са радом, или је био принуђен на то, што је

нашло и свој израз у религији. Поједине особине свога Једног Бога, његову мудрост, љубав, светлост, лепоту, доброту, снагу, почео је да обожава као посебне богове; изложен страдању и болу, почео је да концептира и богове као преставнике тих снага од којих је доживљавао и бол. Дошао је тако и до имена или појмова и богова зла. Било је потребно у свему томе ипак наћи неки ред, систем, осећао је потребу за тим. Тако је почео са стварањем читавог система низа религиозних идеја о боговима, везујући те системе на неки начин, или уопштавајући, коначно ипак у идеји једног Бога, којег је називао као једно врховно животодавно начело. Појмови о њему су били мутни и нејасни али идеја о њему је била неопходна. свест је њу тражила. Дошао је и одговор, који је понео са собом у избеглиштво праотац Аврам тражећи нову територију са које ће ова идеја обасјати све народе. Како је кибернетика као наука више једна „синтеза разноликих научних поља у погледу постизања што јасније слике мањих или већих система... приближавајући се тако великом свету у чијем се оквиру као хармонија налази све мањи светови или системи“, и како се сав тај рад односи система у оквиру једног, коначног, развоја на принципу „повратне спреге“, „када је у питању „организација као порука“, када је у питању право и комуникације“, при чему се истиче једно: „човек је комуникативни организам“, али и машина. „како нам све то наглашава отац ове науке математичар Винер. Онда заиста овај развој од монотеизма ка политеизму у оквиру једне идеје времена, на основу повратне спреге, креће се у кругу или систему Тројичности, јер се коначно, према идеји времена, али и историје, све развија али и све одржава и све налази смисао у идеји Св. Тројице или њене тајне; као једног коначног свеопштег система.

Ова изложба „Неолит централног Балкана“ само је један мали али веома илустративан детаљ ове еволуције развоја у идеји трајања чија је законитост „Тројична“. Јер на овој изложби смо могли да видимо, један детаљ, у развоју, али који као развој пада у домен онога што нам

проф. Винер, као оснивач кибернетике каже: „...да механизам, воље (човекове) радње има природу повратне спреге“. На једном другом месту, приликом приказивања основних принципа кибернетике, подвукли смо колико ово све води нашу мисао ка учењу наше Догматике о дијалектици повратка Богу.

О овој нам дијалектици говори и сама археологија као наука. Потврђује нам то и ашов којим археолог копа, потврђује нам то археолог и несвесно, јер оно што свесно зна, овде ћемо да цитирамо поменутог данског археолога Џефри Биби а, великог савременог научника на овом пољу, када и као филозоф историје завршава своју студију археологије „Сведочанство ашова“ овим речима:

...али сваки археолог зна у свом срцу зашто копа. Он копа са пуно скромности и скрушености, да мртви могу да живе поново, да оно што је прошлост никада не буде за увек изгубљено, јер зна да нешто може да буде спасено од бродолома векова, да прошлост може да боји садашњост и да даје срце будућности. Његова ископавања су само плата коју он може да да за дуг који ми сви дугујемо онима који су, кроз хиљаде година, давали облик овом свету у којем ми живимо“.

Због тога и ми морамо да будемо захвални нашим археолозима, чији је рад заиста од светског значаја, за оно што су нам показали и приказали у својим научним радовима. У том раду ми видимо и потврду Откривења и велику помоћ савременом свету да лакше и тачније разуме свој рад и смисао свих својих напора, да боље разуме радост појаве живота којем се радовао истом радошћу и човек каменог доба у нама несхватљивим облицима живота како је у њима остао да би и нама дао живот.

Када археолози својим копањима приморавају и себе и нас да се запитамо — шта је са временом у којем се није ништа дешавало, јер они ипак утврђују са пуно научне логике почетке човековог рада, тим својим копањима, ашовом или његовим сведочењем, приморавају нас и да са пуно научне логике усвајамо учење Откривења или догматике Цркве, јер другог одговора нема.